

Het huis van de vroedvrouw

door Jan Morren

IN DE OUDE KERN VAN HET DORP VELSEN staat een huis dat bekend is geworden als het “Huis van de Vroedvrouw” omdat hier in het verleden de vroedvrouw van Velsen heeft gewoond. Het huis staat op de hoek van de Hoofdbuurtstraat en de Middendorpstraat met als adres Middendorpstraat 6. Eerder had het huis het adres Hoofdbuurtstraat 8. Het huis heeft door de eeuwen heen vele bewoners en meerdere eigenaren gekend. Het ambachtsbestuur, later de gemeente Velsen heeft het pand het langst in bezit gehad: meer dan twee eeuwen. Het is een fraai pand dat in 1975 is gerestaureerd. De vroedvrouw, die hier in de achttiende eeuw woonde, had in het begin van haar aanstelling de nodige problemen in haar werk wat leidde tot een rechtszaak. In dit artikel gaan we daar uitgebreid op in.

Na de vroedvrouw werd het huis ondermeer aan de dorpsveldwachters verhuurd. Ook aan deze hoeders van de openbare orde wordt in dit verhaal aandacht besteed.

Een huis met erf in de Kerckbuurt

Voor de geschiedenis van het huis gaan we terug naar 1597. In dat jaar verkocht Aerdnt Heijndrich, die schepen was in Velsen, een *erf of werf* aan Jan Willebortszoon die woonde in Velsen. Het erf of de werf werd door de volgende wegen begrensd: in het westen de Rooswijkerkerckweg (nu de Torenstraat) in het oosten het Haerlemmervoetpat (nu de Hoofdbuurtstraat) en in het zuiden de Kerckweg of Duijnder Hoyweg (nu de Middendorpstraat). In het noorden stonden het huis en de wagenmakerij van Claes Dirxzoon Rooijer, die in het dorp Velsen de wagenmaker was. Uit de beschrijving van de begrenzingen kunnen we opmaken dat in het huidige blok tussen de Hoofdbuurtstraat, Middendorpstraat, Torenstraat en het Noordzeekanaal toen alleen het huis van de wagenmaker stond.

Afbeelding 1
Het pleintje van Bresser in 1961. Links de slagerij en rechts het voormalige huis van de schout.
Noord-Hollands Archief Haarlem, de beeldbank.

De benamingen van de wegen waren in die tijd afgeleid van de naam waar een weg naar toe liep en/of de functie ervan. Zo liep de Kerckwech door tot aan een groep boerderijen aan het duin ter hoogte van het huidige IJmuiden. Over deze weg gingen de bewoners van die boerderijen naar de kerk in Velsen. Nog eerder had deze weg de naam Aercommerkerckwech, voor de verklaring hiervan verwijs ik u naar mijn publicatie over de Adrichemmer- en Breesapertienden in HGMK-ledenbulletin 30 uit 2007. Voor de Rooswijckerkerckweg gold het zelfde: deze weg liep naar de boerderijen in het gebied Rooswijck dat lag in het huidige Velsen-Noord.

Jan Willebortzoon liet op het erf of werf een huis bouwen. Het zal nog een houten huis geweest zijn; in die tijd werden er nog maar weinig stenen woonhuizen gebouwd. Jan verkocht het huis in 1602 aan Aernt Hendricxsoon Brouwer die er 220 carolusgulden voor betaalde. Aernt, die woonde in Haarlem, hield het huis maar kort in bezit. In 1604 verkocht hij het huis voor 300 carolusgulden aan Claes Jan Jonge Sijmenszoon. Het werd hierbij omschreven als *een huis met erf in de Kerckbuurt*. In het westen, oosten en zuiden lagen de gemene buerwechen (*gemeenschappelijk gebruikte wegen*). In het noorden de wagenmakerij van Claes Dirxzoon Rooijer.¹

Claes Jan zat in 1620 om geld verlegen. Hij leende geld bij Jan Govertzoon, de toenmalige schout van Velsen. Als onderpand diende zijn huis met erf, werf en boomgaard. Hierbij werden de namen van de begrenzende wegen genoemd: west de Rooswijckerkerckwech, oost het Haerlemmervoetpat en zuid de Duijnderhoyweg. De naam Duijnderhoyweg (een andere naam voor de hiervoor genoemde Kerckwech) is afgeleid van zijn functie: hierover werd het hooi getransporteerd vanuit de meerweiden ten oosten van het dorp naar de boerderijen aan de duinrand ter hoogte van het huidige IJmuiden. In het noorden lagen de bezittingen van de voornoemde Claes Dirxzoon Rooijer. Bij het huis werd een boomgaard vermeld, wat aangeeft dat er veel open ruimte rond huis aanwezig was.²

Claes Jan was getrouwd met Sijmontgen Claes dochter, hun kinderen waren Jan Claes alias Jan Sijmonzoon, Claes Claessoon die gemeentebode werd in Velsen, Willempgen Claesdochter die huwde met Joost de Maeijer en Vrederick Claes. Vrederick Claes overleed voor 1624. Hij liet zijn vrouw Anna Jansdochter en drie kinderen achter. Na het overlijden van Claes Jan verkochten zijn weduwe, kinderen en schoonzoons en kleinkinderen het huis aan Pauwels Janzoon Suijder. De nieuwe eigenaar woonde in Velsen en betaalde maar 150 carolusgulden voor het geheel. Mogelijk was de waardedaling te wijten aan verwaarlozing. Bij houten huizen leidde verwaarlozing snel tot verval van het huis. Het geld dat de erflater geleend had, was nog niet afgelost. Het huis was nog belast met een som van 150 carolusgulden ten behoeve van de weduwe van Jan Govertzoon, de voormalige schout van Velsen.³ Hierna kunnen we het spoor van eigendom een periode niet goed volgen. Mogelijk raakte de grond waarop het huis staat verdeeld onder de familie voor de bouw van woningen. Ten noorden van het huis stond in 1667 het huis Morgenzon dat toen in bezit was van Cornelis Pauwelse en Claes Cornelisse Smidt die getrouwd was met Maritje Pauwelse. Op basis van het patroniem kunnen Cornelis en Maritje kinderen zijn van Pauwels Janzoon Suijder. In 1683 stond ten westen van het huis het huis Het Overschotje, dat mede in bezit was van de erfgenamen van Jan Paulussoon. Mogelijk is hij erfgenaam van Pauwels Janzoon Suijder.

In 1667 werd het huis De Morgenzon in het zuiden begrensd door het bezit van Matthijs Bartelmeense (*een verschrijving van Bartholomeus*). De eerstvolgende bekende eigenaar is in 1695 Meester Bartholomeus van de Berch, de *curugijn* (dokter) in het dorp Velsen. Mogelijk is hij een zoon van Matthijs. Hoe hij het huis in bezit heeft gekregen is in de archieven niet te achterhalen. Mogelijk is het huis van de familie Pauwels via de vrouwelijke lijn in bezit gekomen van Matthijs Bartholomeus. In dat jaar verkocht Bartholomeus het huis aan Adolf Meermans voor 340 gulden. De verkoopprijs was dus nog steeds laag en het huis was ook nog steeds belast met de schuld van 150 gulden. De koper moest deze som aflossen en kreeg daarom korting op de aankoopssom. Bovendien was het omringende erf kleiner geworden omdat op de grond rond het huis de woningen Het Overschotje en De Morgenzon waren gebouwd. Deze beide woningen staan hier nog steeds.⁴

Het is aan te nemen dat het houten huis aan het eind van de 17e eeuw is afgebroken en vervangen is door een stenen huis. Vanaf 1732 tot rond 1810 werd er in de verpondingsregisters geen vermelding gemaakt over renovatie of vernieuwing van het huis. Ook in de kadastrale leggers uit de 19e en 20e eeuw werd geen vermelding gemaakt van een renovatie of vervanging. Dit moet dus gebeurd zijn voor 1732.

Adolf Meermans hield het huis in bezit tot 1703, toen hij het verkocht aan Bruijn Maartense voor 340 gulden. Bruijn Maartense ging in het huis wonen. In 1732 kwam het tot verkoop van het huis. Hij verkocht het aan Hendrik Tweehuijsen met een soort lijfrente onder voorwaarden. Bruijn moest zo lang hij leefde aan de koper een som betalen van 55 gulden per jaar. Hiervoor mocht hij het voorkamertje in het huis behouden voor eigen gebruik. Hij genoot een vrije brand, dit zal inhouden dat het kamertje verwarmd werd op kosten van de koper. Tevens moest de koper zorgen voor het *bewassen van zijn goed*, ofwel het wassen van zijn kleren. Dergelijke afspraken komen we wel meer tegen in de 17e en 18e eeuw; het was een manier van inkopen van zorg voor de oudedag. Ten westen woonde Pieter Joosten van der Steen in Het Overschotje en ten noorden woonde Decemer Meijer in het huis De Morgenzon.⁵

Hendrik Tweehuijsen was gehuwd met Antie Bruinsz, mogelijk de dochter van Bruijn Maartense. Zij kregen drie kinderen. Antie kwam te overlijden waarna Hendrik in 1733 hertrouwde met Hendrickje van Veggelen. Uit dit huwelijk kwam een dochter voort. Zowel Bruin Maartense als Hendrik Tweehuijsen overleden in of voor 1738. In dat jaar verkocht Aalbert Tweehuijsen, die woonde in Haarlem, als voogd en oom van de drie minderjarige kinderen van Hendrik Tweehuijsen en zijn weduwe Hendrickje, het huis aan Dirk Danielszoon Meijer. Deze betaalde 450 gulden voor het huis. Hendrickje kreeg uit de erfenis van haar man een huis aan de Achterwech in Velsen toebedeeld. De nieuwe eigenaar was tuinman op de hofstede Velseroogh die lag ter hoogte van het huidige Marktplein in IJmuiden. Hij verhuurde het huis aan Klaas de Jong, een arbeider.⁶ Na het overlijden van Dirk Danielszoon ging het huis over naar zijn enige zoon Daniel Meijer, die vleeshouwer was en in Velsen woonde. Zijn huis en vleeshouwerij stonden op de westelijke hoek van het Haerlemmervoetpat tegenover het Schouthuys aan het plein dat later bekend stond als het Pleintje van Bresser. Hij verkocht het huis van zijn overleden vader in 1762 aan schout en schepenen van Velsen voor 555 gulden. Zij kochten dit huis als woonhuis voor de nog te benoemen vroedvrouw van Velsen. Dit gebeurde met toestemming van Nicolaas Geelvinck, de toenmalige ambachtsheer van Velsen en Santpoort.⁷

De vroedvrouw

Tot aan de Franse overheersing had de ambachtsheer van een gemeente (toen een banne of ambachtsheerlijkheid genoemd) het recht tot het goedkeuren van verordeningen en het benoemen van de schout, secretaris, koster, doodgraver, belastinggaarder en armenmeester. Ook behoorden de benoeming van de bode, de goedkeuring tot benoeming van de predikant en de jaarlijkse benoeming van de vijf schepenen en vijf welboren mannen als mederegenten tot de rechten van de ambachtsheer. Voorts gaf hij al of niet vergunning af voor het uitoefenen van een bedrijfsje of beroep en stelde hij de ambachtsrekening vast.⁸ Vanwege deze regels vroegen schout en schepenen van Velsen in alle nederigheid toestemming aan de ambachtsheer voor de aanstelling van een vroedvrouw en aan haar een *huurvrije woning* ter beschikking te stellen. In hun schrijven stelden schout en schepenen dat de ambachtsheerlijkheid geen dorpsvroedvrouw had. Maar er had er van oudsher wel een gewoond, zonder dat zij daarvoor een vast traktement van het dorp had gekregen. Zij achtten het nu zeer noodzakelijkheid om een vroedvrouw aan te stellen en deze te betalen voor haar werk. De inkomsten van de heerlijkheid waren er toereikend voor. Zij vroegen aan de heer Nicolaas Geelvinck of zij een bekwame vroedvrouw mochten beroepen, haar een traktement geven van 100 gulden per jaar en een vrije woning ter beschikking te stellen in de Kerckbuurt. Nicolaas Geelvinck, die heer was van Castricum, Baccum, Velsen en Santpoort gaf al snel toestemming zodat zij nog in 1762 een advertentie konden plaatsen in

de Haarlemmer Courant en in de Leydse Courant. Er kwamen in totaal acht sollicitaties binnen.

Om een beeld te krijgen hoe het solliciteren in die tijd verliep volgen we drie van deze sollicitaties voorzover deze bekend zijn en bewaard zijn gebleven. De eerste sollicitatiebrief was van Trijntje Smit uit Oostzaan. Zij was de weduwe van Jan Popping. Zij vermeldde in haar sollicitatiebrief dat zij eerst in Ilpendam had gewerkt en daarna was beroepen naar Oostzaan. Daar had zij tien jaar gewoond en er, zoals zij dat verwoorde, 600 kinderen *gerooid* (=met goed gevolg gehaald). Zij had haar examen gedaan voor de heer Tissing te Amsterdam. Zij was bereid om voor de sollicitatie naar Velsen te komen maar schreef dat zij haar woonplaats niet kon verlaten vanwege haar huidig functioneren in Oostzaan. Schout en schepenen van Velsen vragen aan de heer Johannes Visser om een onderzoek te doen naar de vroedvrouw uit Oostzaan. Na dit onderzoek schrijft hij aan schout en schepenen dat Trijntje *zeer beroemd is in haar werk en eerlijk is in handel en wandel*. Uit haar huwelijk waren geen kinderen geboren, maar zij was onlangs hertrouwd met een huistimmerman die in Amsterdam werkte. Hij had een gelijk gedrag als zijn nieuwe vrouw en uit zijn eerste huwelijk twee dochters van 10 en 12 jaar meegebracht. Verder vermeldde hij dat zij inzake haar aanstelling en traktement in Oostzaan problemen had met de regenten aldaar, waardoor zij in onzekerheid was gekomen over haar werk en inkomsten.

De tweede brief was afkomstig van Trijntje van Boven uit Aalsmeer. Op verzoek van schout en schepenen werd onderzoek gedaan door ene heer de Jongh uit Spaarndam. Na zijn onderzoek melde hij dat haar werk goed is geweest. Zij werkte meestal buiten het dorp Spaarndam, omdat in het dorp het werk meestal door een oudere vroedvrouw werd gedaan. Zij was dik en lijvig en niet al te schoon in haar huishouden, maar hierin was verbetering gekomen. Haar man was kleermaker en geen drinker.

De derde en voor ons belangrijkste te behandelen sollicitatie was van Johanna Schouten uit Amsterdam. Johanna Schouten was weduwe van Jan van Naarden. Haar eerste sollicitatiebrief was niet meer aanwezig in het archief. Haar tweede brief is wel bewaard gebleven. Hierin gaf zij op verzoek van de schout referentie- adressen op waar zij gediend had. Verder is uit de brief op te maken dat de juffrouw van het opleidingscollege waar zij was opgeleid een rapport had uitgebracht aan de schout. Bovendien had Johanna zelf haar examenpapieren ter inzage gegeven.

Afbeelding 2
Ooievaar als geboortesymbool
op de poort van het Huis
van de vroedvrouw aan de
Middendorpstraat. Foto S. Rolle, 2014.

Uiteindelijk viel de keuze op Johanna Schouten. Zij werd in oktober 1762 aangesteld als dorpsvroedvrouw van Velsen. Voor haar functioneren werd een uitgebreid reglement opgesteld. Zij hertrouwde in 1763 met Jan van Eck die weduwnaar was van Claasje van der Wiel. Uit het huwelijk met Claasje had Jan een zoon Evert gekregen, die in 1762 was gedoopt in de kerk te Velsen. Maar in het zelfde jaar was Claasje van der Wiel overleden. Voor zover bekend zijn uit het huwelijk van Jan en Johanna geen kinderen voortgekomen. Jan was geen onbekende van Nicolaas Geelvinck, de heer van Velsen, want hij werkte op de boerderij bij de hofstede Watervliet waar Nicolaas Geelvinck in de zomer woonde.¹⁰

In het reglement van de dorpsvroedvrouw stond ook dat zij verplicht was een bord uit te hangen met haar naam Johanna Schouten en de toevoeging 'Dorps VroedVrouw'. In andere plaatsen, zoals Enkhuizen, liet een vroedvrouw een ooievaar op haar deur schilderen. De deur is nu een museumobject.

Een dergelijke beroepsaanduiding aan de gevel kwam veel voor. Ook in het dorp Velsen. Daarvan zijn de overblijfsels nog zichtbaar, zoals een troffel van de metselaar en in het verleden een stenen ornament met wagenwiel van de wagenmakerij.

Het bordje van de dorpsvroedvrouw is allang verdwenen. Als herinnering aan Johanna heeft de huidige eigenaar van het huis, Siebe Rolle, jaren geleden een ooievaar aangebracht op zijn poort aan de Middendorpstraat.

Het begin van de loopbaan van Johanna verliep niet zonder problemen. In 1764 werd er een rechtsdag gehouden door Jacobus van Kalker, de schout van Velsen en de schepenen. Zij konden rechtszaken behandelen in de zogenaamde lage jurisdictie. De eiser was Jan van Eck die getrouwd was met Johanna Schouten, de dorpsvroedvrouw. De gedaagde was Willem ten Broeke die woonde in Velsen. Jan eiste van Willem ten Broeke een betaling van 2 gulden en 10 stuivers omdat bij de bevalling van zijn vrouw een andere vroedvrouw van buiten de ambachtsheerlijkheid de bevalling had begeleid. Jan wees op artikel 13 van het reglement waarin zijn vrouw in 1762 was aangesteld als vroedvrouw met de kosten. Dit reglement was zeer uitgebreid. Hierin waren haar rechten en plichten vastgelegd en hoe zij handelen moest met een barende vrouw en het geboren kind.

Willem ten Broeke verdedigde zich met de verklaring dat hij niet verplicht was om tweemaal te voldoen aan een vroedvrouw en zei dat het hier een vrij land was waar je zelf kon kiezen. Hij had gehoord dat de vroedvrouw van Velsen niet goed handelde en had daarom een andere vroedvrouw gekozen.

De tweede gedaagde was Dirk Wouterzoon Duijn uit de Breesaap. Ook hij wilde niet betalen. Hij kon als het gerecht dit wilde zeven getuigen leveren. Zijn vrouw had er spijt van dat zij de kop van de vroedvrouw niet had ingeslagen bij de kwade behandeling tijdens de bevalling.

De derde niet betalende gedaagde was Jan Sijmonszoon Roos die woonde op de Hofgeest. Hij verweerde zich met de verklaring dat hij geen geld had en daarom niet kon betalen. *Maar als de betaling afgedwongen zou worden wilde hij een kwitantie en zou hij meteen betalen.* We mogen hieruit opmaken dat hij met deze kwitantie elders het geld kon lenen of verkrijgen.

De vierde gedaagde is Andries Corneliszoon Hijstek die woonde in Santpoort. Ook deze had een andere vroedvrouw uitgenodigd bij de bevalling van zijn vrouw en wilde niet betalen aan de vroedvrouw in Velsen. Hij verweerde zich met de verklaring dat hij in een vrij land woonde en niet gebonden was aan een vroedvrouw. *Ik kan dus gaan naar wie ik wil, gelijk het bij andere ambachten geregeld is. Zo is het ook als ik een dokter nodig heb.*

Alle eisen werden aangehouden tot de volgende rechtsdag in 1764. Toen werden er getuigen opgeroepen die verklaringen aflegden over het handelen van de vroedvrouw. De eerste was Trijntje Gerrits die verklaarde dat zij bij de bevalling van haar laatste kind door de vroedvrouw niet goed behandeld was. De vroedvrouw had het nawerk niet goed gedaan en zij wilde nooit meer een beroep op haar doen als dit nodig mocht zijn.

De tweede getuige was Jannetje Jans Lingerak. Ook zij verklaarde dat de vroedvrouw het nawerk niet goed had gedaan. Ik zou haar zelfs niet willen bij de bevalling van mijn paard of een ander beest. Aan andere vrouwen had zij verteld dat zij Johanna niet als vroedvrouw moesten nemen.

De derde getuige was Geertruid Maartens van Wunnink, ook zij verklaarde dat het nawerk niet goed was gedaan, de vroedvrouw behandelde mij als een beest. Het kind dat ter wereld kwam was zo zwart als roet. Ik wil haar nooit meer hebben voor een bevalling, al kreeg ik nog tien kinderen.

De vierde getuige was Bartje Maarten van Winink. Zij verklaarde dat ze bij veel mensen was geweest, maar dat zij nog nooit zo'n behandeling had gezien als bij deze vroedvrouw. Zij was bij Trijntje Gerrits heel diep in haar lichaam geweest, zij zal haar hart hebben gevoeld. Bartje had aan de vroedvrouw verteld dat zij het kind moest afbinden omdat wij dit gewend waren en dat zij daarna op ordentelijke wijze het nawerk moest doen. Daarna kreeg de vroedvrouw een rode kleur en werd boos en heeft het kind afgebonden en zei tegen Bartje dat ze het maar over moest nemen. Toen heeft de vroedvrouw haar werk met haast afgehandeld. Bartje had aan de vroedvrouw nog verteld dat als een vrouw verlost was, dat wij gewend waren dat het lichaam opgestreken werd. De vroedvrouw zei dat zij van deze fabeltjes niets wist.

Als laatste legde Lena Burgers Hugtenburg haar getuigenis af. Zij vertelde dat andere vrouwen en ook zij zelf gezegd hadden dat het geen goede zaak is om het kind in de vuiligheid te laten liggen. Het is beter om het kind aan de vrouw over te geven en dat de vroedvrouw verplicht is om een vrouw onder Gods zegen verder te helpen.

Onder het nawerk werd verstaan het weghalen van de nageboorte. Het bevallen van een kind was in die tijd veelal zwaarder dan nu. De vrouw beviel in een baarstoel of bij een sterk familielid op schoot die haar tijdens de weeën in bedwang hield. Als het kind niet wilde komen werd de moeder 'gehukselt' of 'geschoot', dit hield in dat op een hardhandige manier haar buik werd bewerkt in neerwaartse richting. De kwaliteit van de vroedvrouwen was in die tijd meestal niet hoog. Zij kwamen vaak uit de onderste laag van de bevolking.

Na het afleggen van de getuigenissen namen schout en schepenen de getuigenissen in overweging en hielden de zaak aan. Op de volgende rechtsdag vroegen schout en schepenen aan de vroedvrouw om antwoord op hetgeen tegen haar was ingebracht. De vroedvrouw vroeg om een kopie van hetgene dat tegen haar was ingebracht, zodat zij beter kon antwoorden. Aan haar verzoek werd voldaan en de zaak werd opnieuw aangehouden.

Op de volgende rechtsdag legde de vroedvrouw ter verdediging haar verklaring af. Zij vertelde dat zij handelde zoals het haar geleerd was bij het college van vroedkunde. Zij gaf uitleg hoe zij handelde tijdens een bevalling, en dat zij ten onrechte van zaken beschuldigd was. Dat het kind van Geertruid Maartens meer zwart of blauw was na de bevalling kwam door het nauwe bekken van Geertruid. In het geheel voerde de vroedvrouw een goede verdediging.

Opnieuw volgde twee rechtsdagen waarop de zaak werd aangehouden en de getuigen beëdigd werden. Intussen hadden schout en schepenen advies aangevraagd bij de meesters Casper Ravens en Laurens de Rantre, rechtgeleerden uit Haarlem. Zij kwamen met de volgende verklaring;

Het reglement en instructie voor de Vroedvrouw, art. 13 schrijft voor indien de kraamvrouw in het ambacht Velsen een vroedvrouw uit een andere plaats vraagt, de vroedvrouw in het ambacht Velsen het recht is gegeven om van deze kraamvrouw te vorderen een bedrag van 50 stuivers. Maar naar recht kan niet verstaan worden dat kraamvrouwen verplicht zijn om deze boete te betalen omdat in het reglement geen woord wordt gevonden dat zij verplicht zijn om de dorpsvroedvrouw te vragen voor een bevalling of verboden wordt om een andere vroedvrouw te vragen. Tevens wordt bevestigd dat op basis van de getuigenissen de vroedvrouw onjuist heeft gehandeld bij de bevallingen. In het reglement wordt in het vierde artikel ten overvloede aangehaald

Afbeelding 3
Een kraamstoel. Tekening J. Morren, naar een historische afbeelding.

Afbeelding 4
Een kaart van het dorp Velsen uit 1760.

- 1 het huis van de Vroedvrouw,
- 2 het huis Het Overschotje,
- 3 het huis De Morgenzon,
- 4 de wagenmakerij met woning,
- 5 het huis van de Schout,
- 6 Het plein,
- 7 de Rooswijckerwech,
- 8 de Kerckwech,
- 9 het Haerlemervoetpad,
- 10 de Heerenwech,
- 11 de hofstede 's Gravenlust,
- 12 de Sint Engelmundusbeek,
- 13 de Engelmunduskerck,
- 14 de Lievendaalsebeek,
- 15 de Velservhaven.

Tekening J. Morren, naar de brandweerkartaal uit 1760, origineel Noord-Hollands-Archief Haarlem.

dat een kraamvrouw bij noodzaak een andere vroedvrouw mag vragen. Tevens wordt in artikel 12 gesteld dat de vroedvrouw buiten het ambacht haar functie mag uitoefenen. Aan het gerecht in Velsen wordt geadviseerd om de eiser zijn eisen te ontzeggen en de kosten aan de eiser te compenseren.

De schout en schepenen nemen dit advies over en spreken op basis hiervan hun vonnis uit. Dus Jan en zijn vrouw Johanna verloren dit geding maar kregen wel de kosten gecompenseerd.

Om de onbillijkheden in het reglement recht te zetten richtten schout en schepenen zich tot de ambachtswrouwe van Velsen, Maria Margaretha Corver, de weduwe van de intussen overleden Nicolaas Geelvinck, met het verzoek om het traktement van de vroedvrouw te verhogen van 100 naar 130 gulden om de kosten te compenseren van de oninbare 50 stuivers en het inkomstenverlies ten gevolge van het werk van een vroedvrouw van buiten Velsen. De ambachtswrouwe stond dit in 1766 toe, zij het met een verhoging van 20 gulden.

Daarna waren er geen problemen meer en Johanna zette haar taak in Velsen voort tot 1780. Zij hield jaarlijks een lijst bij van de kinderen die door haar gehaald werden. Hierbij werd vermeld of het een zoon of dochter was en de naam van de vader. In 1762 was hierbij een zoon van Barend Kromhout, de meestertimmerman in het dorp Velsen en één van de welgestelde inwoners van het dorp. In totaal hielp zij in haar loopbaan te Velsen 397 vrouwen bij de bevalling. De functie van dorpsvroedvrouw heeft bestaan tot 1847. Naast de vroedvrouw traden de chirugijns op als vroedmeester.

Geleidelijk kwam er steeds meer centrale regelgeving. In 1807 kreeg het gemeentebestuur van Velsen bericht van de Departementale Commissie van geneeskundig onderzoek uit Haarlem dat de heelmester B. Benting te Velsen bevoegd werd verklaard om hulp te bieden bij bevallingen op natuurlijke wijze. Als de bevalling niet natuurlijk verliep moest de assistentie van een vroedvrouw worden ingeroepen. De commissie was van oordeel dat het gemeentebestuur van Velsen hiervoor een vroedvrouw moest aanstellen. Hierbij werd de "klimmende" leeftijd van de heelmester en de daaruit ontstane moeilijkheden en nadelen bij het uitoefenen van de verloskunde een van de genoemde redenen. Hieruit mogen we opmaken dat Johanna in 1780 niet direct een opvolger had gekregen. In 1809 maakte de minister van Binnenlandse zaken bekend dat alle niet geëxamineerde vroedvrouwen tot de uitoefening van hun functie onbekwaam waren en hun werk niet meer mochten uitvoeren. Dit om de *menigvuldige* ongelukken te voorkomen. Dit wijst er op dat het bij het werk van de vroedvrouw in die tijd meermalen mis ging.¹¹

We komen terug op de echtgenoot van Johanna, Jan van Eck. Het huwelijk met Johanna verliep niet goed en liep op een scheiding uit. In maart 1763 werd in het rechthuis van Velsen door schout en schepenen de scheiding van tafel, bed, bijwoning en goederen tussen het echtpaar uitgesproken. Aan Johanna werd bij de scheiding van goederen de meubelen, huisraad en haar kleding toegewezen die zij had ingebracht bij en tijdens haar huwelijk. Aan Jan van Eck werd het al het overige toegewezen, ook het goud en zilver van Johanna. Daar het huis ter beschikking was gesteld aan de vroedvrouw kon Johanna in het huis blijven wonen. Scheiding kwam in die tijd weinig voor, men werd er erg op aangekeken. Jan heeft waarschijnlijk hierdoor de functie van schepen verloren. In 1763 werd hij genoemd als oud schepen van Velsen. Jan was niet onbemiddeld want hij kocht in 1763 een huis aan de Heerenwech in het Dorp voor 505 gulden, mogelijk om er te gaan wonen. In 1783 verkocht hij dit huis weer voor 1200 gulden. Zakelijk deed hij het dus niet verkeerd. Hij handelde ook in stukken land en leende geld uit en kreeg hier een rente voor van 3,5% en ook 4 gulden per geleende 100 gulden per jaar.¹² In 1764 liet hij zijn testament opmaken. Hierin werd zijn zoon Evert benoemd tot erfgenaam voor de helft van de boedel die zijn moeder had nagelaten. Het ging om een boedel met een waarde van 4160 gulden. Hiervan kwam de administratie te liggen bij zijn vader. De vruchten die van deze boedel kwamen

moesten gebruikt worden voor een alimentatie en een behoorlijke opvoeding van zijn zoon tot zijn 25-jarige leeftijd. De schulden in de boedel kwamen voor rekening van zijn vader die de zoon hiervan schadeloos moest houden. Van de boedel is een inventaris opgemaakt die niet in het testament vermeld werd. Ook werd vastgelegd dat bij hertrouwen van de langstlevende de helft van de boedel door deze langstlevende nagelaten moest worden aan het kind of de kinderen. In 1768 werd nog vastgelegd dat Jan van Eck zijn bezittingen niet mocht belasten, bezwaren of verkopen gedurende de minderjarigheid van zijn zoon; dit naar aanleiding van het testament uit 1764. Hierbij waren de helft van de boerenwoning Meerzicht met erf, tuinen, boomgaard, meerdere weilanden en verdere getimmerten. Daarnaast nog het voornoemde huis aan de Heerenwech. Dit huis werd verhuurd aan Jan Droog. De boerenwoning lag ten noorden van het dorp Velsen. Jan had de helft verworven in 1765 voor 3660 gulden. In 1769 verkocht hij de helft in de boerenwoning Meerzicht en de weilanden voor 4000 gulden.¹³ Na zijn scheiding leidde Jan een wat zwervend bestaan, er werd vermeld dat hij in 1769 in Ede woonde en in 1783 in Spaarndam. Maar hij keerde weer terug in Velsen en woonde in 1789 op de hofstede Rooswijck, waar hij werkte als tuinbaas. Deze hofstede lag in het huidige Velsen-Noord. In 1793 werd gemeld dat hij werkte als tuinbaas op de hofstede Haag en Veld, die lag tussen Santpoort en Driehuis.¹⁴ Jan van Eck overleed in 1795 en Johanna Schouten in 1796.¹⁵

Woning van de veldwachter

De politieraak lag van oudsher bij de schout. In 1812, ten tijde van de inlijving bij het Franse keizerrijk, kreeg de schout, toen *le Maire* genoemd, als hoofd van de politie assistentie van een veldwachter. Dit was de Santpoorter Jan Heebink. Hij kreeg een jaarsalaris van 150 gulden. Het weinige dat we van hem weten is dat hij getrouwd was met Wilhelmina Hoed. De woning van de vroedvrouw werd hen ter beschikking gesteld als woonhuis.

In 1842 werd een tweede veldwachter aangesteld, vooral om te trachten de vele stroperijen en houtroof in de hand te houden.

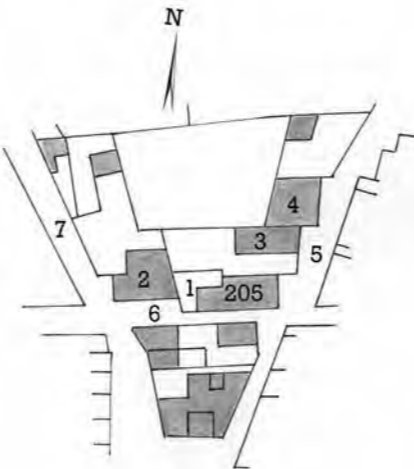
Na de Franse overheersing was de rol van de ambachtsheer in de benoemingen sterk terug gebracht. In 1848 werd de Grondwet gewijzigd en daaruit vloeide in 1851 de Gemeentewet voort. De Heerlijkheid van Velsen en Santpoort was een gemeente geworden, de functies schout en schepenen bestonden niet meer. Het bestuur kwam in handen van een burgemeester en wethouders te liggen. Zij stelden dus ook de veldwachters aan die in 1862 uniformkleding kregen.¹⁶

De werkzaamheden aan het Noordzeekanaal en de daaraan verbonden komst van een groot aantal arbeiders, voor een deel met hun gezinnen, brachten in 1865 een ommekeer teweeg in het arbeidsveld van de beide veldwachters. Er kwam bijstand. Na veelvuldig verzoek werden door het Rijk slechts drie rijksbezoldigde veldwachters gestationeerd. De geringe medewerking van de regering was voor de aannemers van de kanaalwerken aanleiding nog drie buitengewone veldwachters op voordracht van de burgemeester aan te stellen en deze te salariëren. Deze geringe politiemacht moest trachten arbeidsonlusten in te dammen. Drankmisbruik en arrestatie van voortvluchtige misdadigers waren aan de orde van de dag. In 1868 waren er twee veldwachters in dienst, dit waren Derk Slebos die woonde in Santpoort en Jacob Gravekamp die woonde in het dorp Velsen.

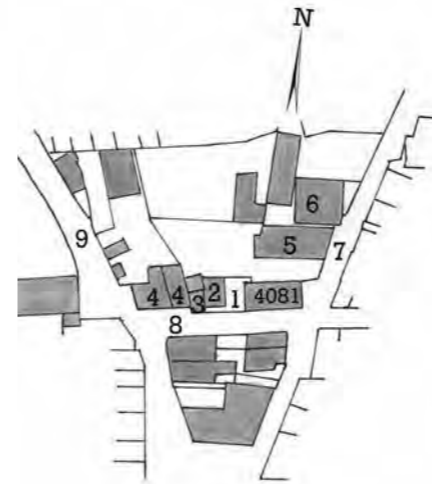
Jacob Gravekamp was geboren in 1817 te Valkenburg (Limburg). In 1843 trouwde hij in Hazerswoude met Willemijntje Messelaar. Nog in het zelfde jaar werd hun eerste kind geboren, een dochter met de naam Petronella. In 1844 volgde Magdalena en in 1846 Adrianus. In 1847 werd Jacob getroffen door het overlijden van zijn vrouw Willemijntje. Jacob was toen nog een landman en woonde nabij de hofstede Rooswijck in de Breesaap. Rooswijck was toen in bezit van Aalbrecht del Court van Krimpen die in 1855 officier van justitie werd bij de rechtbank in Haarlem. Jacob huurde in de Breesaap een woning met erf en grond van Jonkheer Ernest Louis Baron van Tuijll van Serooskerken. Jacob hertrouwde in 1848 met Jansje Keijser. Uit hun huwelijk werd in 1850 Pieter geboren, helaas werd deze maar 12 weken oud.

Afbeelding 5
De omgeving van het huis van de Vroedvrouw in 1832.
1 Het huis van de Vroedvrouw,
2 het huis De Morgenzon,
3 De wagenmakerij met woning,
4 het huis Het Overschotje,
5 het Haerlemmervoetpad,
6 de Kerckwech,
7 de Rooswijckerweg,
8 het plein,
9 het huis van de Schout.
Tekening J. Morren, naar het kadastrale minuutplan uit 1832. Origineel Noord-Hollands Archief Haarlem.

Afbeelding 7
De omgeving van het huis van de Vroedvrouw in 1867.
1 Het huis van de Vroedvrouw,
2 het huis Het Overschotje,
3 het huis De Morgenzon,
4 de wagenmakerij met woning,
5 het Haerlemmervoetpad,
6 de Kerckweg,
7 de Rooswijckerweg of Achterweg.
Tekening J. Morren, naar de kadastrale wijzigingskaart uit 1867. Origineel Noord-Hollands Archief Haarlem.

Afbeelding 8
De omgeving van het huis van de Vroedvrouw in 1925.
1 het huis van de Vroedvrouw,
2 de bergplaats,
3 het cachot,
4 het huis Het Overschotje,
5 het huis De Morgenzon,
6 de wagenmakerij met woning,
7 de Hoofdbuurtstraat,
8 de Middendorpstraat,
9 de Torenstraat.
Tekening J. Morren, naar de kadastrale wijzigingskaart uit 1925. Origineel Noord-hollands Archief Haarlem.

Jacob was intussen aangesteld als veldwachter en woonde in het dorp Velsen, naar we mogen aannemen in het voormalige huis van de vroedvrouw. Jacob zal geen onbekende geweest zijn van Del Court van Krimpen die toen al bij het gerecht in Haarlem gewerkt zal hebben. Mogelijk had hij zijn aanstelling aan hem te danken. In 1854 volgde de geboorte van Cornelis, ook deze overleed kort na zijn geboorte. Als laatste werd in 1856 opnieuw een zoon Cornelis geboren en ditmaal ging het goed. Jacob kreeg in 1868 te maken met een opstand van de kanaalwerkers. Hierbij liep het dusdanig uit de hand dat de Officier van Justitie uit Haarlem, Del Court van Krimpen, moest ingrijpen met politieversterking uit omliggende plaatsen en een eenheid dragonders. Hierbij werd John Mars, een Engelse opzichter, ernstig bedreigd door de arbeiders. Hij hield de meute op afstand met een hagelgeweer en een pistool. Hierbij werd één van de arbeiders gedood. Om de meute tot bedaren te brengen werd getracht om de opzichter te arresteren, maar hierbij raakte een brigadier majoor gewond. Hierna dorsten de opgetrommelde politie en dragonders de opzichter niet meer te arresteren. De opzichter had zich teruggetrokken in zijn woning. De kanaalwerkers, bang dat hij alsnog zou ontsnappen, bestormden de woning en staken deze in brand. Hij moest het huis ontvluchten, viel in handen van de arbeiders en werd zwaar mishandeld. Zwaargewond werd hij afgevoerd. De zaak had een lange nasleep voor enkele arbeiders en een vrouw die meededen aan het oproer. Ook de politiebeambten en dragonders die niet dorsten in te grijpen en de officier van justitie die de zaak niet in de hand had weten te houden, moesten zich achteraf verantwoorden.

Het was voor de veldwachters in Velsen een moeilijke tijd. Na het gereedkomen van het kanaal in 1876 stabiliseerde de situatie in Velsen. Voor Jacob waren er ook vroege tijden. Zijn dochter Magdalena trouwde in 1870 met Petrus van Heijst, de metselaar in het dorp Velsen. Zijn zoon Adrianus trouwde in 1873 met Hendrika van Heinsbergen. Als laatste trouwde Cornelis in 1878 met Elisabeth Huijer. In dat jaar had Jacob zijn loopbaan als veldwachter op 60-jarige leeftijd beëindigd. Mogelijk kon hij de functie als veldwachter niet meer uitvoeren vanwege zijn leeftijd. Sociale voorzieningen vanuit de overheid waren er niet; men moest een ander beroep gaan uitoefenen of men werd afhankelijk van de armenkas. Jacob keerde terug naar zijn oude beroep als landarbeider. In 1879 kocht hij op de Heide voor 295 gulden een huis met erf en grond in het vroegere Beekmansbos. Dit lag ongeveer op de plaats van het huidige Beekmansbos in IJmuiden. Het voormalige huis van de Vroedvrouw kwam vrij voor zijn opvolger. In 1885 werd Jacob opnieuw getroffen door het overlijden van zijn echtgenote. Jacob zelf overleed in 1896 op 78-jarige leeftijd in het dorp Velsen, vermoedelijk woonde hij toen bij één van zijn kinderen.¹⁷

In 1889 werd aan de westzijde van het huis van de vroedvrouw de uitbouw voor een deel afgebroken. Op het westelijk deel van het erf werd een ruime bergplaats gebouwd en een schutting met poort geplaatst, beide van gepotdekselde eikenhouten delen.

Afbeelding 6
Het huis waar de opzichter Marss woonde na de brandstichting in 1866. Noord-Hollands Archief Haarlem, de beeldbank.

Afbeelding 9
Het secretariëpersoneel in 1897.
Geheel rechts veldwachter Willem de Ruijter. De overige personen van links naar rechts zijn: bode G. van Schinkel, volontair Van Waveren, gemeente secretaris Th. J. Wynoldi Daniëls, volontair W. Corporaal, volontair C. van Tienhoven en adjunct commies R. Cannegieter.

We gaan in op nog drie veldwachters die in het huis gewoond hebben. De eerste is Willem de Ruijter die in 1858 geboren was in Loosduinen. Hij trouwde in 1886 te Loosduinen met Aaltje Uithol. Eerst woonden zij in Loosduinen en daarna in Naaldwijk. Uit hun huwelijk kwamen voort Willem Johannes in 1887, Jacoba in 1890, Bertha Dammesje in 1891, Gijsbertus Gerardus in 1894. In 1895 werd Willem aangesteld als veldwachter in Velsen en hij ging wonen in de woning Hoofdbuurtstraat 8, het toenmalige adres van het huis van de vroedvrouw. Hier werden geboren Gerardus Johannes in 1895 en Margaretha Hendrika in 1898. Willem werd in 1900 getroffen door het overlijden van zijn vrouw. Al vrij snel hertrouwde hij in 1901 met Maartje Appel. Zij was weduwe van de in 1896 overleden Dirk Stapel. Uit dit huwelijk waren twee zoons voortgekomen, Klaas en Gerrit. Uit het huwelijk Met Willem kwamen voort Jannetje Dirkje in 1902 en Johanna Maria Cornelia in 1905.¹⁸

Willem raakte in zijn loopbaan betrokken bij een drama dat zich afspeelde op het buiten Schoonenberg in Driehuis. Dit werd toen bewoond door de familie de Vries. In meerdere kranten werd hierover bericht. De artikelen hierin zijn tegenstrijdig, maar globaal vonden de volgende gebeurtenissen plaats. In 1913 woonde tijdelijk een broer van de heer de Vries in bij het gezin. Voorheen was deze als zenuwpatiënt verpleegd in een inrichting te Zutphen. Maar in de laatste tijd verergerde zijn toestand waardoor besloten werd om hem weer naar de inrichting terug te brengen. Dokter Bolt en de ziekenbroeder Bonte kwamen naar Driehuis om de patiënt op te halen. Bij aankomst troffen zij de patiënt aan die plotseling een revolver trok en tweemaal op de dokter schoot die bij beide schoten getroffen werd in zijn gezicht. De ziekenbroeder wilde hulp verlenen maar ook die werd getroffen door een schot in de schouder. De overige aanwezigen vluchtten daarop weg. Een op dat moment gearriveerde slagersknecht werd ook door de patiënt bedreigd en gedwongen om te helpen de ernstig gewonde dokter weg te brengen. Inmiddels was er hulp ingeroepen en gearriveerd: Burgemeester mr. Ver Loren van Themaat, veldwachter Willem de Ruijter, spoorarbeider Hamers en nog twee anderen. Toen deze het huis binnendrongen werden zij met kogels begroet. Willem de Ruijter werd op twee plaatsen getroffen in de borst en Hamers werd getroffen in de maagstreek. De overige niet gewonde aanwezigen konden uiteindelijk de patiënt overmeesteren en hem zijn wapen afnemen. Intussen was er ook verpleegkundige hulp gearriveerd, waarna de gewonden vervoerd werden naar Haarlem om daar opgenomen te worden in het Diaconessenhuis. De dader werd met een auto overgebracht naar het gesticht Meerenberg bij Bloemendaal. Alle gewonden herstelden van hun verwondingen. Bij Willem de Ruijter werd één kogel uit zijn lichaam verwijderd, de andere

Afbeelding 10
Veldwachter Johann Albert Frericksen, hier nog met sabel.
Collectie Elly Verzaal.

Afbeelding 11
Een klas van de Marie Bewaarschool ten zuiden van de kerk in het dorp Velsen. In het midden met de twee grote knopen op de jurk, Agatha Elisabeth Frericksen, de jongste dochter van Johann Albert.
Collectie Els J. Cramer.

bleef erin achter wat de rest van zijn leven merkbaar is gebleven. Hij werd nog bevorderd tot chef veldwachter. Ten gevolge van de achtergebleven kogel kon hij mogelijk niet meer dienstdoen als veldwachter.

Vóór 1916 werd hij aangesteld als conciërge-bode van het raadhuis. Maar alsof het lot er mee speelde: als voormalig veldwachter kwam hij in 1916 in aanraking met een vrouw uit het krankzinnigengesticht Duin en Bosch te Castricum. Er was een waarschuwing uitgegaan dat deze vrouw ontsnapt was. In Santpoort kwam hij haar tegen en hij kon haar aanhouden, deze keer zonder narigheid, zodat de vrouw teruggebracht kon worden naar Duin en Bosch. In 1919 was hij 25 jaar in dienst van de gemeente Velsen. Hierbij werd hij in de raadszaal gehuldigd door de burgemeester, de wethouder, de gemeentesecretaris en anderen. Vermeld werd dat hij altijd vriendelijk en voorkomend was. Aan hem werd aangeboden een gouden horloge met inscriptie en een wandelstok met zilveren knop. Van zijn cadeaus mocht hij niet lang profiteren, want na een kortstondige ziekte overleed hij in 1920. Zijn weduwe moest de dienstwoning verlaten maar Willem had haar niet onbemiddeld achtergelaten. In 1920 verkocht zij een woning aan de Noorderdorpstraat 15 en in 1921 vier woonhuizen aan de Velserveduinerbuurweg in IJmuiden. Zelf ging zij wonen in de Zanderstraat 18 te IJmuiden.²⁰

De volgende veldwachter die het huis in 1921 met zijn gezin betrok was Johann Albert Frericksen. Johann was in 1883 geboren in Kellen (Duitsland). Hij was lange tijd in militaire dienst geweest. Eerst diende hij bij het regiment Grenadiers en Jagers en daarna bij de Gele Rijders. Vervolgens trad hij in dienst bij de Koninklijke Marechaussee. In 1912 huwde hij in Wedde (Groningen) met Elsiëna Elisabeth Smith, die daar in 1883 geboren was. Uit dit huwelijk werden drie dochters geboren. Nadat hij zeven jaar dienst had gedaan bij de marechaussee werd hij veldwachter in Hengelo. Hier werkte hij ook bij de bereiden politie. In Hengelo kregen zij twee dochters, Jantina Margaretha in 1913 en Margaretha Jantina in 1915. In 1918 werden zij getroffen door het overlijden van een 8 maanden oude dochter Agatha Elisabeth. Daarna verhuisde hij met zijn gezin naar Veendam waar in 1920 hun derde dochter Agatha Elisabeth werd geboren. Vanuit Veendam kwam hij in 1921 naar Velsen om daar bij de politie in dienst te treden. Hier ging hij met zijn gezin wonen in de voormalige woning van de vroedvrouw. Hij werd gestationeerd in de post te Velsen-Noord. Carrière maken zat voor hem er niet in, hiervoor stond zijn lidmaatschap bij de SDAP in de weg. Vele malen werd hem door de politieleiding gezegd dat als hij het lidmaatschap van

Afbeelding 12
Agent Johann Albert Frericksen, toen werkzaam in Santpoort-Zuid. De foto is genomen aan de Velsenderlaan, op de achtergrond de ruïne van kasteel Brederode.
Collectie Els J. Cramer.

Afbeelding 13
De foto is genomen in 1939, bij de opheffing van het bedrijf van J. Melgerd. Hierop verscheidene bekende inwoners van het dorp. Van boven naar beneden en van links naar rechts: A. Mooy, veldwachter Hendrik Bosman, bijgenaamd 'de rooie snor', slager H. van Brummelen, raadhuisbode A. Jansen, slager H. Köhler, bode J. van Kempen, schilder J. Bresser jr., smid J. Melgerd, zijn echtgenote A. Melgerd-van Huis, schilder J. Bresser sr., loodgieter Bonarius, aannemer H. Oudshoorn en groenteboer P. Vermeeren. Collectie A.G. Bresser.

Afbeelding 14
De woning Hoofdbuurtstraat 8 (na 1975 Middendorpstraat 6) in 1959, toen bewoond door de familie Batenburg. Voor het huis de groentekar van de ernaast wonende groenteboer Arie van Honk. Collectie S. Rolle.

de SDAP zou opzeggen, Het Volk niet meer zou lezen en niet aan de optochten op 1 mei zou deelnemen, hij promotie zou krijgen. Maar hij bleef lid en ging op 1 mei met zijn vrouw en oudste dochter trouwen naar de bijeenkomsten van Troelstra. Zijn kinderen mochten op straat geen koningsgezinde liedjes zingen omdat hij een bewogen lid was van de SDAP. Ook stond hij hun niet toe om mee te gaan naar de kerk waar alle eenvoudige kinderen een Kerstcadeautje kregen; daar hoorden zijn kinderen niet tussen. Maar ze deden dit wel stiekem.

In 1922 was hij secretaris van de Algemene Bond van Politiepersoneel. Ook was hij lid van de schietvereniging waar hij vele jaren eerste of tweede prijzen behaalde. Verder was hij muzikaal. Hij gaf huisconcerten in zijn woning. Hierbij speelde hij orgel, en een koortje kwam oefenen. Vele dorpsbewoners luisterden dan op straat mee. Over zijn werk is bekend dat hij meer dan eens drijfnat thuis kwam omdat hij in het kanaal was gesprongen om iemand te redden van de verdrinkingsdood. Ook was hij vaak in de weer met de regeling

Afbeelding 15
Het cachot in de Middendorpstraat. Noord-Hollands Archief Haarlem, de beeldbank.

Afbeelding 16
Het voormalige huis van de Vroedvrouw, hoek Middendorpstraat en Hoofdbuurtstraat, in 1975. Er achter staat nog de bergplaats. Tussen de bergplaats en de schutting het buitentoilet. Daar achter het cachot. Noord-Hollands Archief Haarlem, de beeldbank.

Afbeelding 18
Hoofdbuurtstraat 8 (na 1975 Middendorpstraat 6) als weefatelier in 1971. Het weefgetouw is achter het linker voorraam zichtbaar. Collectie S. Rolle.

Afbeelding 17
Het voormalige huis van de Vroedvrouw in 1975. Noord-Hollands Archief Haarlem, de beeldbank.

van het verkeer bij de pont. In 1927 werd hij overgeplaatst naar Santpoort en verhuisde hij met zijn gezin naar de Pastoorstraat 26 te Santpoort. De straat lag in de woonbuurt de Elta, deze buurt stond minder goed bekend en was geen ideale woonomgeving voor een agent van politie. In 1929 verhuisde hij dan ook naar de Bloemendaalsestraatweg 182. Zijn 12½-jarig ambtsjubileum in Velsen vierde hij in 1933.

In 1935 was hij opnieuw gestationeerd in Velsen-Noord. Johann was in Velsen tot 1941 als diender werkzaam. In de Tweede Wereldoorlog trad hij moedig op en gaf hij hulp aan mensen die dit nodig hadden. In de hongerwinter ondernamen zijn drie dochters verre tochten om voedsel voor het gezin te vergaren. Hij overleed in 1954 op 71-jarige leeftijd in zijn woning aan de Kerkweg 51 in Santpoort.

In 2009 brachten kinderen en kleinkinderen van Johann en Elsiëna een nostalgisch bezoekje aan het huis. Een van de bejaarde dochters vertelde dat zij het als kind altijd spannend had gevonden om naar het buitentoilet (met ton) te gaan dat tegen het cachot was aangebouwd. Zij kon daar het geschreeuw en getier van de opgepakte dronkaards goed horen.²¹

Tussen de werkplaats en de schutting aan de Middendorpstraat stond het hiervoor genoemde buitentoilet onder een schuin aflopend dak (zie afbeelding 16). In het toilet stond een houten kist met een rond gat bovenin met daarop een deksel. Onder het ronde gat stond een tonnetje dat regelmatig werd opgehaald en vervangen werd door een schoon tonnetje. Dit was via een luik aan de straatzijde verwisselbaar.

Afbeelding 19
Interieur van de voormalige tussenkamer van Middendorpstraat 6 in 1974. Collectie S. Rolle.

De laatste veldwachter die kwam wonen in de Hoofdbuurtstraat 8 was Hendrik Bosman. Hij was geboren in 1883 te Grootgast. In 1909 huwde hij met Trijntje Nienhuis. In dat jaar begon ook zijn loopbaan bij de politie in Kollem te Friesland. In 1911 vertrok hij naar Enschede waar hij als agent werd aangesteld. Daarna was hij nog veldwachter en ambtenaar van de burgerlijke stand in Vierpolders bij den Briel. In 1917 werd hij aangesteld als veldwachter in Velsen. Hij werkte eerst een korte tijd in IJmuiden. Daarna werd hij aangesteld in het dorp Velsen. Aanvankelijk woonde hij aan de Driehuizerkerkweg 11a, daarna aan de Rijksstraatweg 52 en 42b. In 1918 ontdekte hij dat ook een veldwachter goed op zijn fiets moest letten. Die werd toen gestolen door een soldaat van het reserve-bataljon die hier gelegerd was vanwege de mobilisatie ten tijde van de Eerste Wereldoorlog. De recherche kon de dief achterhalen en Hendrik kreeg zijn fiets terug.

In die tijd gaf de politie nog een service die wij nu niet meer kennen. In 1922 werd door de politie een kleine advertentie in de krant gezet dat aan de Rijksstraatweg een fiets was gevonden van het merk Warrington, met nikkel stuur, zadel met kleedje, handrem enz. Nadere inlichtingen kon men verkrijgen bij veldwachter Bosman.

Afbeelding 20
De restauratie van het voormalige huis van de Vroedvrouw in 1975.
Noord-Hollands Archief Haarlem, de beeldbank.

Afbeelding 21
Het voormalige huis van de Vroedvrouw, zuidoost zijde. Foto J. Morren, 2014.

In 1928 verhuisde Hendrik met zijn gezin naar de Middendorpstraat 6. Het echtpaar kreeg één dochter, dit was Harmina die geboren was in 1911. In 1933 werd zijn functie als veldwachter omgezet in hoofdagent. Tot zijn taken behoorde ondermeer het regelen van het verkeer bij de pont. Op tal van warme zondagen, als iedereen naar buiten trok, stond Hendrik te midden van de uitlaatgassen en het stof van de auto's. Daarnaast moest hij mopperende autobestuurders te woord staan die soms lang in de rij stonden voor dat zij met de pont mee konden. Door zijn tactvolle optreden bleef alles steeds op rolletjes lopen. Kort voor 1934 werd deze taak overgenomen door de Rijkspolitie waardoor Hendrik meer tijd kon besteden aan zijn andere taken. In 1934 vierde hij zijn zilveren jubileum als politiemans. Op 66-jarige leeftijd vierden Hendrik en zijn vrouw hun 40-jarig huwelijksfeest. Zijn dochter, getrouwd met H. van de Berg en zijn twee kleinkinderen maakten dit heugelijke feit bekend in de IJmuider Courant. Hij woonde toen vanaf 1936 of 1937 in de Meervlietstraat 40, een nieuw gebouwd pand op de plaats van een pand dat kort daarvoor door brand was verwoest.²²

Na het vertrek van veldwachter Bosman werd Middendorpstraat 6 tot aan de onbewoonbaar verklaring verhuurd aan 'gewone burgers'. De laatste huurder vóór de grote restauratie van 1975 was de familie Batenburg.

Ten westen van de Hoofdbuurtstraat werd achter de schuur een gevangenisje of cachot gebouwd, in het kadaster omschreven als arrestantenlokaal. Dit werd gebouwd in 1926 ter vervanging van de drie cachots bij het raadhuis, die werden afgebroken ten behoeve van de uitbreiding van het raadhuis. De veldwachter kon nu vlak bij zijn woning toezicht houden op dit gevangenisje. (In het kadaster wordt vermeld dat het gevangenisje gebouwd is in 1913) (zie voor de situering afbeelding 8).²³

In 1965 werd de bestemming van de bergplaats ten westen van het huis veranderd in werkplaats. Rond dit jaar lieten de leeftijd van het pand en een gebrek aan onderhoud zich gelden. Het huis werd onbewoonbaar verklaard. Het was in die tijd in gebruik als werkplaats in de vorm van het weefatelier van Suzan Nan. Dit bleef zo tot 1975, toen werd er een vergunning aangevraagd voor het veranderen van de werkplaats tot woning. Dit hield verband met de restauratie van het huis dat in 1975 in opdracht van de gemeente Velsen werd uitgevoerd. Dit was een ingrijpende gebeurtenis. De dakkap werd geheel vervangen, de pleisterlaag werd verwijderd en de achteraanbouw werd grotendeels afgebroken en opnieuw opgetrokken. De top van de gevel aan de Hoofdbuurtstraat werd verwijderd en opnieuw opgebouwd. Inwendig werd de indeling herzien waarbij de voordeur aan de Hoofdbuurtstraat zijn functie verloor. In de gevel aan de Middendorpstraat werd een voordeur ingebracht en een extra raamkozijn. Het raam in de achteruitbouw kwam te vervallen.

Afbeelding 22
Het voormalige huis van de Vroedvrouw, noordoostzijde.
Foto J. Morren, 2014.

Door de plaatsing van de voordeur aan de zijde van de Middendorpstraat veranderde het adres naar Middendorpstraat 6. De raamkozijnen zijn van een oorspronkelijk model, waarin een oude roede-verdeling werd aangebracht die rond 1750 gebruikelijk was. De werkplaats en de schutting ten westen van het huis werden vervangen door een schuur en een nieuwe schutting die evenals in 1889 opgetrokken werden van gepotdekseld eikenhout.²⁴

Na het gereedkomen van de restauratie werd het huis met ingang van 1 juni 1976 door de gemeente Velsen verhuurd aan Siebe Rolle (1935), voor zijn pensionering in 1993 gemeentearchivaris van Velsen en directeur van museum Beekestijn. Hij betrok het pand met zijn vrouw Martha Ekers (1940), dochter Joan (1964) en zoon Carlo (1965). De kinderen zijn inmiddels uitgevlogen. Martha en Siebe wonen er nog steeds.

In 1991 werd de huurder door de gemeente in de gelegenheid gesteld om de woning aan te kopen. Dit gebeurde in het kader van "het afstoten van verspreid staande panden die in eigendom toebehoren van de gemeente Velsen". Martha en Siebe maakten van de gelegenheid gebruik en werden in 1993 de eigenaars van het voormalige huis van de Vroedvrouw.²⁵

Bouwhistorie

Het huis van de Vroedvrouw is al bekend uit het begin van 17e eeuw. Het zal aanvankelijk een houten huis zijn geweest. Aan het eind van de 17e eeuw of in het begin van de 18e eeuw zal het huis vervangen zijn door een stenen woning. Van af 1732 tot en met de 19e eeuw wordt noch in het verponding register van Velsen noch in de kadastrale leggers van Velsen melding gemaakt van renovatie of nieuwbouw van het huis. In de gevel aan de zijde van de Middendorpstraat is er duidelijk een bouwnaad te zien waaruit afgeleid kan worden dat het voorste gedeelte van het huis er later tegenaan is gebouwd. Aan de linkerzijde van de bouwnaad zijn klezoortjes (kleine afgekapte steentjes) aangebracht in het metselwerk, wat duidt op een hoekverbinding, dus een hoek van de zij- en de voorgevel. Ook in de huidige hoek bij de Hoofdbuurtstraat zijn klezoortjes aangebracht in het metselwerk. Beide hoekverbindingen dateren uit de 17e eeuw. Op basis hiervan kunnen we er van uitgaan dat zowel het stenen huis als de uitbreiding in de 17e eeuw werden gebouwd. Ook tussen de lagere achteruitbouw en het huis zelf is een bouwnaad te zien. Wanneer deze aanbouw er tegenaan is gezet is niet duidelijk. Rond de raamkozijnen zijn geen verbouwingssporen te zien, het moet dus om de oorspronkelijke raamkozijnen gaan. Het zijn schuifkozijnen waarbij het onderste deel van het raam omhoog geschoven kan worden. Dit type kozijn is bekend uit het eind van de 17e eeuw. Voor de restauratie zat er geen roede-verdeling meer in

de ramen, die is bij de renovatie weer aangebracht. Het werd een roedeverdeling die gebruikelijk was rond 1750, maar historisch gezien is dit niet juist. Bij de renovatie is de top van de voorgevel opnieuw opgemetseld, hierbij is het oude metselverband van koppen en strekken niet teruggebracht. Er zijn alleen maar strekken toegepast. Wel is het vlechtwerk in de top van de gevel weer aangebracht. Vlechtwerk is een metselverband dat een driehoekige topgevel versterkt. De bepleistering die aangebracht zal zijn in de 19e eeuw is bij de renovatie verwijderd.²⁶ In 1993 kreeg de nieuwe eigenaar vergunning voor de bouw van een dakkapel in stijl aan de noordzijde van de woning. In de periode 1999 - 2002 werd de bovenverdieping verbouwd, in verband met het verwijderen van aangetroffen asbest. Dat ging gepaard met het aanbrengen van een dakkapel aan de zuidkant van de woning met dezelfde grootte en in dezelfde stijl als die aan de noordkant.²⁷

Met dank aan:

Siebe Rolle, Velsen-Zuid, voor zijn aanwijzingen, aanvullingen en foto's.

Elly Verzaal en Els Cramer, beide kleindochters van Johann Albert Frericksen, voor hun aanvullingen en de foto's.

Anton G. Bresser voor een foto.

Jan Morren, september 2014.

Bronvermelding

- 1 NHA. ORA. Velsen, inv. nr. 955 fo. 305r, inv. nr. 956 fo. 49r en 69v.
- 2 NHA. ORA. Velsen, inv. nr. 958 fo. 140r.
- 3 NHA. ORA. Velsen, inv. nr. 959 fo. 88r.
- 4 NHA. ORA. Velsen, inv. nr. 919 fo. 113r, inv. nr. 962 fo. 78v en inv. nr. 964 fo. 78v.
- 5 NHA. ORA. Velsen, inv. nr. 968 fo. 88r en inv. nr. 974 fo. 42r.
- 6 NHA. ORA. Velsen, inv. nr. 968 fo. 211r.
Venetien J. van drs. *Bestaansmiddelen en bestuur in de achttiende eeuw, Een kerk en een handvol huizen*, Velsen 1975, blz. 71.
- 7 NHA. ORA. Velsen, inv. nr. 970 fo. 199r en Notarieel Archief Beverwijk inv.nr. 273.
- 8 NHA. Ambachts bestuur van Velsen, inleiding blz. 7.
- 9 NHA. Ambachtsbestuur van Velsen, inv. nr. 330.
- 10 NHA. Doop Trouw en Begraafboek, Hervormd, dopen 1724-1792 boek 2 A en trouwen 1722-1812, boek 2 B.
- 11 NHA. Ambachtsbestuur van Velsen, inv. nr. 330 en 331.
Rolle, Siebe, *Gisteren haast onherkenbaar*, IJmuiden 1982, blz. 109 t/m 113.
- 12 NHA. ORA. Velsen, inv. nr. 970 fo. 202r, inv. nr. 971 fo. 28v, inv. nr. 972 fo. 1r, 4r, 82v en 137v en inv. nr. 975 fo. 28r en 79v.
NHA. ORA. Velsen, schepenrol, inv. nr. 945 fo. 84v.
- 13 NHA. Notarieel Archief Beverwijk, 1614-1764, inv. nr. 289 akte 7-11-1764 en ORA. Velsen, inv. nr. 970 fo. 221v, inv. nr. 971 fo. 28v, 29v en 30r en inv. nr. 975 fo. 39v.
- 14 NHA. ORA. Velsen, inv. nr. 971 fo. 29v, 28v en 30r.
- 15 NHA. Doop Trouw en Begraafboeken Velsen.
- 16 Rolle Siebe, *Memoriaal van Velsen*, Velsen 1985, blz. 57 t/m 59 en 93 t/m 99.
- 17 NHA. Historische documentatie Velsen, politie algemeen, politie voor 1878, inv.nr. 1173 en Notarieel Archief Velsen, inv. nr. 67 akte 70 en 71 en inv. nr. 113 akte 47.
Morren Jan, *De hofstede de Groenepoort of Wijkeroog*, ledenbulletin 29, Historisch Genootschap Midden- Kennemerland, 2006, blz. 5-15.
Website Wie was Wie.
- 18 NHA. Persoon en gezinskaarten Velsen.
De website Wie was Wie.
NHA. Kadaster Velsen, art. 182 nieuwe reeks.
- 19 Leeuwarder Courant 15 en 16-4-1913 en 28-11-1913.
Utrechts Nieuwsblad, 14-4-1913.
Haarlems Dagblad, 14-4-1913.
- 20 IJmuider Courant, 5-4-1916, 21-6-1916, 17-1-1919, 14-1-1920, 17-7-1920 en 19-2-1921.
NHA. Persoon en gezinskaarten Velsen.
De website Wie was Wie.
- 21 IJmuider Courant 15-11-1922, 13-8-1927, 11-10-1933, 9-12-1935, 23-9-1954.
De website Alle Groningers.
De website Wie was Wie.
Informatie van Siebe Rolle.
Informatie van Elly Verzaal en Els Cramer, beide kleindochters van Johann Albert Frericksen.
- 22 IJmuider Courant 1-5-1918, 3-6-1922, 25-4-1934 en 9-11-1949.
NHA. Persoon en gezinskaarten Velsen.
Website Wie was Wie.
- 23 Schaafsma Siem, *Een rondgang door het dorp, Een kerk en een handvol huizen*, Velsen 1975, blz. 158.
NHA. Kadaster Velsen, art. 182.
Informatie Siebe Rolle.
- 24 NHA. Kadaster Velsen, art. 182.
Cursus bouwhistorie in kort bestek, Stichting Bouwhistorie Nederland, Amsterdam 1995.
Foto's van voor en tijdens de renovatie.
Correspondentie tussen Siebe Rolle en Anita van Breugel, bouwhistorie, beschikbaar gesteld door Siebe Rolle.
- 25 NHA. Kadaster Velsen, art. 9250 en 18143.

Persoonsarchief Siebe Rolle.

26 *Cursus bouwhistorie in kort bestek*, Stichting Bouwhistorie Nederland, Amsterdam 1995.

Persoonsarchief Siebe Rolle.

Foto's van voor en tijdens de renovatie.

Correspondentie tussen Siebe Rolle en Anita van Breugel, bouwhistorie.

27 Persoonsarchief Siebe Rolle.